

«LA ELECTRO-INDUSTRIAL»: ELS INICIS DE L'ELECTRICITAT A MOIÀ (1907-1920)

Ramon Tarter i Fonts

RESUM

Amb la creació de La Electro-Industrial, ara fa cent anys, s'iniciava l'electrificació de Moià, fet que representava un avenç en les possibilitats industrials de la vila. L'intent, però, costà de consolidar i l'empresa passà per les mans de Francesc Roqueta i Josep Buixó, fins que s'uní amb l'industrial castellerçolenc Hipòlit Roger. A finals de la dècada de 1910 fou absorbida per Energía Eléctrica de Cataluña.

Introducció

El mes de març de 2007 s'han complert cent anys de l'arribada de l'electricitat a Moià. No hi ha dubte que aquest fet va representar, amb el pas dels anys, un canvi radical en la vida dels moianesos, en la seva forma de treballar i en la seva forma de relacionar-se. Paulatinament, la claror del dia va deixar de ser la guia que marcava la feina i el descans. La claror de les bombetes va fer els dies més llargs i les nits més curtes.

L'arribada de l'electricitat va significar també la mecanització de la indústria, la qual, mercès a la nova energia, ja no depenia de la proximitat d'un riu o de la facilitat de subministrament de carbó o altres combustibles. Els pobles com Moià, que no disposaven de cap

d'aquestes dues coses, ja podien aspirar a la modernització de les seves fàbriques, que ja feia anys que havien entrat en decadència. En el cas de Moià, la manca d'un empresariat local amb capacitat d'afrontar aquests canvis va alentir el procés modernitzador que de tota manera els anys farien imparable. Els telers de mà varen anar quedant arraconats, essent substituïts per altres de mecànics i fins i tot el disseny constructiu de les fàbriques edificades de nova planta va canviar.

En aquest procés cal reconèixer la tasca d'una colla de gent, d'uns pioners que, encapçalats per Víctor Roqueta i la seva Electro-Industrial de Moyá, es varen llançar a produir corrent elèctric a la nostra vila. Malgrat la poca documentació que ens ha arribat, hem pogut fer un petit esbós del que varen ser els primers anys de l'electricitat a Moià.

L'electrificació a Catalunya

L'origen de la indústria elèctrica a Catalunya arrenca de la mà de l'empresari Tomàs J. Dalmau i l'enginyer Narcís Xifra i Masmitjà. En 1875, dos anys després que Z.T. Gramme presentés la seva dinamo a l'Exposició Internacional de Viena, es feia la primera instal·lació elèctrica als tallers de La Maquinista Terrestre y Marítima, que produïa llum mitjançant l'arc voltaic. En 1881, Dalmau i Xifra fundaven la Sociedad Española de Electricidad, empresa productora de fluid elèctric que a més subministrava material i instal·lava les xarxes de distribució. A aquesta la seguien Planas, Flaquer y Cía, Narciso Xifra y Cía o la Sociedad Anglo-Española de Electricidad. En 1894 es funda la Compañía Barcelonesa de Electricidad, coparticipada per l'alemanya AEG i la francesa Société Lyonnaise des Eaux i finançada per la catalana Banca Arnús. Aquesta empresa va tenir un paper destacat en la difusió i ampliació de la distribució d'electricitat en diferents ciutats.

El sector elèctric esdevingué a Catalunya des de finals del segle XIX un dels sectors industrials més dinàmics i de gran transcendència per al creixement econòmic, ja que, gràcies a la producció hidroelèctrica i a la creació de xarxes de distribució, s'aconseguí reduir substancialment la dependència energètica de l'exterior —especialment del carbó, que s'havia de portar dels jaciments del nord d'Espanya o de l'estranger—, abaratir costos de producció i molt especialment «deslocalitzar» la indústria en eliminar-se la necessitat de situar els centres productius al costat dels de producció energètica.

En aquest context apareixen tota una sèrie de petites empreses que començaran l'expansió del subministrament elèctric. Moltes d'aquestes iniciatives locals sorgien de la mà d'empreses, especialment tèxtils, que venien els excedents de la producció destinada a la seva fàbrica al municipi o municipis propers on estaven radicades. Sorgeixen també

iniciatives en sentit contrari, o sia produir directament electricitat per subministrar-la a particulars, indústries o ajuntaments, especialment per a l'enllumenat públic. Així, a Manresa l'any 1893 es funda Alumbrado Eléctrico de Manresa, que en 1910 passaria a denominar-se Compañía Anónima Manresana de Electricidad (CAME) i que, juntament amb Eléctrica Gomis (creada en 1909), subministraria llum i força a Manresa fins ben entrat el segle xx. Pel que fa als pobles del Bages, en 1912 tenien subministrament elèctric, a més de Manresa, Cardona, Castellbell i el Vilar, Moià, Monistrol de Montserrat, Navarcles, Sallent, Sant Fruitós de Bages, Santpedor i Súria. En el mateix any a la comarca d'Osona en tenien Vic, Centelles, Manlleu, les Masies de Voltregà, Orís, Prats de Lluçanès, Roda de Ter, Sant Hipòlit de Voltregà, Sant Julià de Vilatorrada, Sant Pere de Torelló, Sant Vicenç de Torelló, Santa Eugènia de Berga i Torelló. Pel que fa al Vallès Oriental, només en disposaven Castellterçol, Sant Celoni, Sant Feliu de Codines i Santa Maria de Palautordera. La capital comarcal, Granollers, no va disposar de subministrament fins a 1913.¹

A principis del segle xx, una vegada superats els obstacles tècnics per al transport de fluid elèctric a grans distàncies, es posen en explotació els recursos hidràulics del Pirineu per a la producció elèctrica a gran escala. També altres rius amb una forta implantació industrial, com el Ter o el Llobregat, es converteixen en productors d'energia hidroelèctrica, de la qual s'abasteixen les indústries, especialment tèxtils, implantades a la zona i, amb els excedents de producció, també els municipis propers.

L'any 1911 es funden tres grans empreses que amb el temps absorbiran la pràctica totalitat del mercat català: Energía Eléctrica de Cataluña, Fuerzas Hidroeléctricas i Barcelona Traction, Ligth & Power Co., coneguda popularment per *La Canadiense*. Totes tres amb els anys aniran absorbint les petites empreses locals sorgides a la primera del segle xx.

L'agressiva política d'inversió de *La Canadiense* i del seu fundador, l'americà Frank Pearson, van situar aquesta companyia com la primera de Catalunya i una de les més importants d'Europa. Pearson va emprendre la construcció de les grans centrals hidroelèctriques del Pirineu i l'absorció de diferents empreses del sector, grans i petites. En aquest aspecte, durant l'any 1913 va passar a controlar Energía Eléctrica de Cataluña, mantenint-ne però l'estructura, i li va assignar el proveïment de bona part de la Catalunya Central. Passada la guerra civil, en una operació ratllant la pirateria, el financer mallorquí Joan March, que havia destacat en el seu suport al cop d'estat del general Franco, va emparar-se de la propietat de la Barcelona Traction i de totes les seves empreses

1 Joan Carles ALAYO I MANUBENS, *L'electricitat a Catalunya de 1875 a 1935*, Lleida: Pagès, 2007, pp. 365-366.

participades, que en 1951 varen reconvertir-se en Fuerzas Eléctricas de Cataluña (FECSA).

L'enllumenat públic a Moià durant el segle XIX

La primera referència que tenim sobre la utilització d'un sistema d'enllumenat públic als carrers de Moià la trobem l'any 1855. La manca de documentació municipal anterior a 1840 no permet de saber si en algun moment hi hagué algun assaig de prestació d'aquest servei per part del consistori moianès, però tot sembla indicar que amb anterioritat a 1855 l'única llum de què disposaven els vilatans que volien circular pel carrer de nit era la claror de la lluna —quan n'hi havia—, el fanal del sereno o be alguna llanterna que portés el mateix caminant.

En aquest any trobem consignat en els comptes municipals un pagament de 1.000 rals a favor del llauner moianès Salvador Renom per a la construcció de cinquanta fanals que havien de funcionar amb oli. No sabem en quin moment varen entrar en funcionament, però no és fins a 1857 que el pressupost municipal consigna una partida específica de 2.200 rals per al subministrament d'oli i blens de cotó per a l'enllumenat. La persona encarregada del funcionament d'aquesta xarxa era el mateix sereno, que per aquesta tasca i les altres del seu ofici rebia un sou anual de 960 rals.

No serà fins a 1862 quan per primera vegada trobem que el subministrament d'oli i blens i la feina d'apagar i encendre els fanals s'arrenda en pública subhasta. Transcriurem, per la seva curiositat, algunes de les clàusules del plec de condicions on s'especificava com s'havia de prestar el servei:²

Espediente de subasta para el arriendo del servicio del alumbrado público por aceite de dicha villa durante el citado año [1862]

1ª Será obligación del empresario suministrar el aceite y torcida de buena calidad en cantidad suficiente para que los treinta y siete faroles de las calles y plazas de esta población alumbren en los días que se dirán desde el anochecer hasta tres horas después.

2ª Las luces de los faroles arderán las tres horas que espresa la condición anterior todas las noches menos en las de luna, que serán las del plenilunio, las diez anteriores y cuatro posteriores, al mismo en cada mes.

3º Correrá a cargo del empresario la conservación de los treinta y siete faroles existentes, los que, finido el término del contrato, deberá dejar en el mismo estado en que están hoy en día.

4ª El empresario entregará durante el año de este contrato tres libras castellanas de aceite cada mes, para la farola del sereno o vigilante nocturno.

En el mateix plec s'estableixen una sèrie de sancions en cas que

2 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

Fanal de petroli a la cantonada de cal Santaire, a la plaça de Sant Sebastià, al voltant de 1903 (fot. J. Gallés)

l'arrendatari no conservés en bon estat els fanals o no prestés degudament el servei. Aquell any va ser adjudicat a Valentí Picanyol per un import de 2.000 rals anuals.

En 1886 l'Ajuntament decideix substituir l'enllumenat d'oli per uns fanals més moderns que funcionaven amb petroli, amb la qual cosa s'aconseguia una major intensitat lumínica. A tal efecte es convocà un concurs-subhasta per al subministrament de quaranta fanals nous: trenta-vuit per a ser fixats a les parets en substitució dels antics i dos amb peu que s'havien de situar a la «Carretera» en el tram comprès entre la Baixada del Mestre i el Poble Nou. Com que la subhasta va quedar deserta per manca d'ofertes, l'Ajuntament va contractar directament a la casa barcelonina Federico Ciervo y Cía. la compra de tot el material necessari, per un valor total de 1.383'80 ptes.

Seguint el registre de despeses de l'Ajuntament, en aquest capítol podem saber quin fou el cost total de la substitució de tota la xarxa d'enllumenat: El transport de tot el material des de Barcelona el va fer Josep Roca Sagalés, per un import de 35 ptes. El llauner Salvador Renom va cobrar 8 ptes. més per deixar-los muntats i preparats per instal·lar i finalment el llauner Manuel Llenas i el paleta Salvador Orriols varen cobrar 26 i

45'50 ptes. respectivament per la col·locació en el seu lloc dels quaranta fanals. En total, una inversió de 1.498'30 ptes.

El mateix any es reformen els plecs de condicions de l'arrendament del servei per a adaptar-los a les noves característiques. En les clàusules s'especifica que l'empresari que presti el servei ha de garantir el subministrament de petroli i blens, es marquen els dies i hores en què l'enllumenat ha d'estar en funcionament, les condicions de manteniment i neteja i s'especifica que l'empresari ha de garantir un mínim de dues persones que s'ocupin de la tasca d'encendre i apagar els fanals.³ El servei va ser adjudicat a l'única proposta presentada, la de Sebastià Estevanell, per un import total de 650 ptes.

Fins a la implantació del sistema elèctric, l'enllumenat moianès va tenir molt pocs canvis: en 1891 s'hi va afegir un fanal nou, en 1895 es va passar a 43, en 1899 a 44 i en 1904 n'hi havia 48. Els preus d'adjudicació tampoc no varen variar gaire: de les 650 ptes. de 1886 es va passar a 700 en 1891, 750 en 1895, 800 en 1900, per a baixar a 729 en 1904, any en què el servei va ser adjudicat a Salvador Ordeix.

Les primeres propostes

La primera notícia sobre un intent d'implantar l'electricitat a Moià la trobem en dues instàncies que es registren a l'Ajuntament de Moià el

3 «Espediente de subasta para el servicio del alumbrado público por petróleo durante el año económico de 1886 a 1887.

1º El empresario suministrará el petróleo y torcida de buena calidad suficiente para los cuarenta faroles de las calles y plazas.

2º Los faroles deberán estar encendidos desde el anochecer hasta las diez de la noche en los meses de octubre a marzo ambos inclusive y hasta las once los demás meses del año.

3º Las luces de los faroles arderán las horas o el tiempo que espresa la condición anterior todas las noches menos en las de luna que serán las del plenilunio, las once anteriores y dos posteriores.

4º Correrá a cargo del empresario la conservación de los citados faroles los que finido el término del contrato deberá dejar en el mismo estado en que están hoy día esceptuando los cristales de cuerpo del farol y de la cúpula que serán de cuenta del Ayuntamiento, si se prueba que es ajeno del hecho el empresario.

5º Los faroles deberán limpiarse a lo menos dos veces por semana sin perjuicio de limpiarse los tubos siempre y cuando sea necesario

6º Para regularizar el servicio de que se trata y al objeto de que se verifique con la mayor puntualidad y exactitud posible el contratista deberá tener dos personas encargadas del alumbrado cuidando cada uno el número de faroles que sea necesario.

...

13º Si en las noches consideradas como de luna quisiera el ayuntamiento que encendieran los faroles, se abonará al contratista el importe regulado por el tipo que se adjudique dicho servicio.» (AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público»).

dia 21 de maig de 1899.⁴ Totes dues són signades per Joaquim Moret i Antoja, natural de Camprodon i, segons diu, resident en aquells moments a l'Ametlla del Vallès. En el primer document manifesta que, juntament amb altres socis, té la intenció d'instal·lar una «fàbrica de energia eléctrica para la producción de luz y fuerza motriz cuya casa-fábrica se piensa emplazar en terrenos enclavados en el término municipal de Bigas y Riells, abarcando su red de distribución varias poblaciones entre ellas ésta de su digno mando». En la mateixa instància demana si l'Ajuntament creu que podria ser interessant la instal·lació d'una xarxa elèctrica a Moià i també si el mateix Ajuntament pot fer recerques sobre si aquest fet seria ben rebut pels veïns de Moià.

La resposta, datada el 28 de maig de 1899, diu que l'Ajuntament «no solo juzga necesario para sus administrados el establecimiento de la electricidad, sino que lo cree de gran necesidad para el mejor desarrollo de toda clase de industrias». També fa esment que «el vecindario vería con gran entusiasmo la realización del proyecto indicado».

En la segona instància, Moret proposa a l'Ajuntament la instal·lació de la central a Moià mateix i demana permís per a construir la «fábrica generadora de electricidad» en el lloc que l'Ajuntament designi i alhora demana el permís per a la col·locació de totes les instal·lacions necessàries per a la distribució pels carrers del poble. Diu també que, si bé la seva proposta és tan sols per al subministrament a particulars i a indústries, pot oferir a l'Ajuntament una proposta per a l'enllumenat públic. Demana també a l'Ajuntament que en el termini de dos anys no concedeixi cap altra llicència a cap industrial per a la mateixa activitat. La resposta, amb data 4 de juny de 1899, és també positiva: s'acorda concedir el permís per a la construcció de la central i per a totes les instal·lacions que siguin necessàries per a la distribució del fluid. També s'accepta la proposta de no concedir cap altra llicència de subministrament elèctric durant dos anys, reservant-se, però, el dret a donar-la a qualsevol altra si el peticionari desistís de l'intent.

L'afer no devia quallar, ja que no hi ha en la documentació municipal cap altre esment relatiu a aquest assumpte.

El contracte amb Víctor Roqueta

El 6 de maig de 1906, en la sessió ordinària de l'Ajuntament es donava compte que s'havia rebut una instància signada per Víctor Roqueta i Vilarassau en què demanava permís per a instal·lar a Moià una xarxa de distribució elèctrica tant per a enllumenat públic com de força motriu per a la indústria. L'Ajuntament contestava afirmativament a la

4 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

La Electro-Industrial
VÍCTOR ROQUETA
ALUMBRADO ELECTRICO Y FUERZA MOTRIZ

M.º
Moya 17 de Julio de 1909
Sr. Ayuntamiento de la Villa Moya

Capçalera d'una factura de La Electro-Industrial de Víctor Roqueta (1909)

petició, acceptant amb petites modificacions la proposta tècnica que Roqueta els presentava.⁵

A grans trets, Roqueta proposava la instal·lació a Moià d'una central productora d'electricitat que subministraria corrent de baixa tensió (160 volts) destinada principalment a l'enllumenat públic i domèstic. Demanava autorització per a estendre el cablatge corresponent pel poble i llicència per a plantar els pals que fessin falta complint la reglamentació vigent. Com que la destinació fonamental de l'electricitat produïda era l'enllumenat, públic i privat, deia que el subministrament es faria «en verano del anochecer hasta el amanecer, y en invierno del anochecer hasta las cinco de la mañana». El preu de subministrament seria de 3 pessetes mensuals per cada bombeta de deu bugies de potència, a més dels impostos que gravaven l'electricitat a l'època (10% que s'aplicava al consumidor). Roqueta es feia càrrec de tota la instal·lació de la xarxa sense cap càrrec per a l'Ajuntament. També demanava llicència per a poder estendre una línia de 5.000 volts de potència per a subministrar corrent «a los pueblos y particulares que alrededor de esta villa lo soliciten».

Finalment, el 30 de desembre de 1906 se signava el contracte entre Roqueta i l'Ajuntament per al subministrament de fluid elèctric per a l'enllumenat públic. Es contractava corrent per a un total de setanta fanals (una vintena més que els que existien en aquell moment) i era el mateix Roqueta qui s'havia de fer càrrec del subministrament dels nous, com també de l'adaptació dels antics per al nou sistema. El contracte es formalitzava per a un període de cinc anys quedant conclòs el 31 de desembre de 1911 i per un preu de 2.000 pessetes anuals.

5 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público». Instància d'1 de maig de 1906.

Per tal d'instal·lar la maquinària de producció, Roqueta va adquirir a Joan Boldú una casa al carrer de Sant Josep, núm. 17, que durant bona part del segle XIX havia estat una fàbrica tèxtil. Allà hi va instal·lar un motor dels anomenats de «gas pobre», que, funcionant per mitjà de carbó, llenya o petroli, accionava l'alternador que produïa el corrent elèctric. És de destacar el fet que s'instal·lés un alternador en lloc d'una dinamo de corrent continu com era encara usual. En aquells moments, l'ús d'alternadors encara no era generalitzat i tenia considerables avantatges sobre les dinamos, ja que el corrent altern permet la utilització d'uns voltatges superiors i permet també el transport del corrent a llargues distàncies amb una caiguda de tensió molt inferior a la del corrent continu. Per a ajudar en el funcionament de la central i en la instal·lació i conservació de la xarxa elèctrica, va contractar Joan Ordeix, el qual es convertiria en l'iniciador d'una nissaga d'electricistes moianesos que arriba fins a l'actualitat.

El nou servei va posar-se en funcionament, segons la premsa de l'època, l'11 de març de 1907⁶ i les instal·lacions foren beneïdes el 19 del mateix mes, festa de Sant Josep, pel rector de Moià, en presència de les autoritats de la vila.⁷

La línia de Castellterçol

Ja des dels seus inicis, l'objectiu de Roqueta era establir una xarxa de subministrament que a més de Moià abastés altres pobles de la rodalia. A tal efecte va arribar a un acord amb l'Ajuntament de Castellterçol per a subministrar electricitat per a l'enllumenat públic de la població, com també per al subministrament a clients, particulars i indústries.

A tal fi va estendre una línia d'alta tensió de 5.000 volts que enllaçava les dues poblacions. El 10 de desembre de 1906 el Govern Civil comunicava a l'Ajuntament de Moià que havia rebut una petició «para establecer una central de producció de energía eléctrica en las villas de Moyá y Castelltersol y autorización para establecer una linea de transporte de energía eléctrica atravesando las carreteras de Mollet a

6 «MOYA – Desde 11 de mars que funciona el nou establiment “La Electro Industrial de don Víctor Roqueta Vilaesau” que al suministrar al públic el fluit elèctric ha acabat d'embellir aquesta vila ab l'esplèndida il·luminació de llurs carrers donantli també noves facilitats pera aumentar l'indústria y fabricació» (Jaume CLARÀ i ARISA, «El Moianès fa cent anys segons “El Pla de Bages”. Abril de 1907», *La Tosca*, abril 2007, p. 10).

7 Ho recull Joan Estevanell i Riera en un article publicat a *La Tosca* l'abril de 1957. Pràcticament el mateix text va ser utilitzat per Llogari Picanyol, sense esmentar-ne la procedència, a *Modilianum* («Seixanta anys de llum elèctrica a la nostra vila», novembre 1967). Ambdós articles, l'un còpia de l'altre, són plens d'errades i, per tant, cal prendre amb molta reserva la major part de les dades que s'hi donen.

La línia elèctrica que baixava des de l'edifici de la Central, al seu pas per la plaça del Colom i l'«hort del rector», probablement el mateix any 1907 en què fou instal·lada (fot. L. Roca)

Moyá, Manresa a Gerona y varios cauces públicos»,⁸ i obria un termini de trenta dies per a presentar alegacions si algú se sentia perjudicat per l'esmentada petició. Dos dies després el mateix Govern Civil posava en coneixement de l'Ajuntament que s'havia denegat el permís perquè el peticionari no havia demanat la concessió administrativa corresponent per al subministrament elèctric i per a estendre les línies. Malgrat la denegació de l'autorització, Roqueta va estendre la línia, fet que començà a reportar-li problemes.

El 4 de març de 1907, «el peón caminero de los kilometros 34 al 38 de la espresada carretera denuncia a la autoridad de V. a Bito [sic] Roqueta instalador de la electricidad de Moyá en el día 3 de marzo de 1907 por haber puesto los hilos eléctricos que cruce la carretera en el kilometro 36 y haber faltado en contrabención al artículo 32 del reglamento de carreteras»,⁹ i acte seguit el Govern Civil comunicava a l'Ajuntament que havia imposat una multa de 100 ptes. a Roqueta per haver instal·lat la línia sense permís. En el mateix escrit es diu a l'Ajuntament que, si bé l'encarregat de la carretera ho va posar en coneixement de l'alcalde, aquest no va donar curs a la denúncia i no va aturar els treballs i, per tant, «se amonesta a esta alcaldia de Moyá por

8 AHM, Fons Municipal, Oficinos de entrada, 1906.

9 AHM, Fons Municipal, Oficinos de entrada, 1907.

no haber dado curso a la denuncia hecha por el personal facultativo de la Jefatura de Obras Públicas». ¹⁰

Roqueta va presentar recurs a la sanció al·legant que havia demanat els permisos i la concessió, però que encara es trobaven en tràmit. Amb tot, el 18 de setembre el Govern Civil comunicava a l'Ajuntament la desestimació de l'esmentat recurs al·legant que «se ha hecho la instalación de la línea de un modo abusivo y sin tener la competente autorización ni de los propietarios ni de este centro». ¹¹

Una vegada feta efectiva la multa, amb data 15 de novembre de 1907, Roqueta va rebre l'autorització governativa per a legalitzar la instal·lació «considerando que la realización de las obras constituye una mejora para las villas mencionadas contribuyendo al desarrollo de la riqueza pública y muy especialmente de la comarca dónde radican». Amb tot, se li imposaven una sèrie de condicions tècniques i de modificacions que havia de fer abans de demanar la inspecció que havia de servir per a obtenir la legalització definitiva de la línia. Tot i això, aquesta no va quedar totalment legalitzada fins l'agost de 1909, en què el Govern Civil comunica novament a l'Ajuntament que en la inspecció portada a terme el 18 d'agost encara s'han trobat petites deficiències i que s'ha donat un termini de vuit dies perquè siguin arreglades. ¹² Deu dies després, Roqueta comunicava a l'Ajuntament que ja havia fet totes les reparacions. ¹³

A grans trets, la línia discorria per la banda dreta de la carretera de Moià a Castellterçol, ¹⁴ creuant-la en diferents punts per adaptar-se a l'orografia del terreny i arribant a Castellterçol pel lloc anomenat popularment «la Marrada», on encara actualment hi ha una estació transformadora.

La venda a Francesc Roqueta i Aliguer

El 30 de juny de 1908, mitjançant instància adreçada a l'Ajuntament, Francesc Roqueta i Aliguer, veí d'Artés, comunicava que s'havia fet càrrec del passiu i de tots els actius que Víctor Roqueta tenia tant a

10 AHM, Fons Municipal, Oficis de entrada, 1907.

11 AHM, Fons Municipal, Oficis de entrada, 1907.

12 AHM, Fons Municipal, Oficis de entrada, 1909.

13 AHM, Fons Municipal, Oficis de entrada, 1909.

14 La relació de propietaris afectats per la imposició de servitud obligatòria de pas pel que fa al municipi de Moià eren: Sucesores de Miguel Patau; Ramon Bussanya; Herederos de Segismundo Coma; Herederos de D. Antonio Gònima; Agustín Vives; Juan Soler Vilarassau; Marqués de Puerto Nuevo; Francisco Arisa; Juan Costa y Plans, presbítero; Herederos de Matarrodona; Francisco Solà Pbro (AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público»).

Moià com a Castellterçol des del 31 de maig del mateix any. Anunciava també que Víctor Roqueta continuaria com a apoderat de l'empresa i que es mantindrien tots els contractes en les mateixes condicions en què havien estat signats l'any anterior.¹⁵ Deu dies abans s'havia signat el contracte de venda de la casa del carrer de Sant Josep, davant del notari de Moià, Magí Fontanals i Soler.¹⁶

Desconeixem el motiu d'aquesta operació, però molt probablement fou deguda al fet que la capacitat econòmica de Víctor Roqueta havia quedat exhaurida per les despeses de tota la instal·lació i posada en marxa del servei elèctric. Segurament Francesc Roqueta era familiar seu i va acceptar de finançar-lo. El fet que mantingués Víctor Roqueta com a apoderat i cap tècnic ens indica que Francesc Roqueta era completament aliè al negoci que acabava d'adquirir. De fet, totes les relacions amb l'Ajuntament va continuar portant-les Víctor Roqueta.

El juliol de 1909¹⁷ es renegociaven els contractes de l'enllumenat públic: l'import no variava ni tampoc el nombre de punts de llum del poble, però quedava desglossat en dues partides: una de 750 ptes., a la qual s'havia d'afegir l'import de l'impost sobre l'electricitat, i una altra de 1.175, que comprenia les reparacions, el manteniment ordinari i els recanvis necessaris per al bon funcionament de la xarxa.

En una de les clàusules s'especificava que si alguna altra empresa elèctrica es volia instal·lar a Moià per a donar subministrament de llum o força, l'Ajuntament la gravaria amb un cànon d'entre 50 cts. i 1 pta. per cada metre lineal de cable que estengués. En cas que algun particular o empresa produís electricitat per al seu propi consum, no se li cobraria aquest impost; una bona manera de dissuadir la competència. També s'especificava en el contracte que, en cas de produir-se una interrupció llarga en el servei, el contractista hauria de posar de nou en funcionament l'enllumenat amb petroli, però només els fanals que funcionaven amb aquest sistema abans de la implantació de l'electricitat.

El setembre de 1910, en el padró d'habitants de Moià hi figura la baixa de la família de Víctor Roqueta, que segons el document es traslladen a viure a Barcelona.¹⁸ L'absència de Roqueta, l'únic que podia tenir els coneixements tècnics necessaris per a gestionar el funcionament tant de la central com de la xarxa de distribució, probablement fou una de les raons de pes que en motivaren l'arrendament a Josep Buixó, el qual, a pesar d'haver fet un contracte de dotze anys, el rescindirà només dos anys després.

15 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

16 AHM, Fons Municipal, Apèndix amillaments, Altes i baixes, 1909.

17 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

18 AHM, Fons Municipal, Oficis de entrada, 1910.

Una vegada cancel·lat el contracte es torna a la situació anterior, que es perllonga fins al gener de 1913, quan es produeix l'associació amb l'industrial castellerçolenc Hipòlit Roger.

L'arrendament a Josep Buixó

El 17 de setembre de 1910, Francesc Roqueta comunicava a l'Ajuntament que havia arrendat per un període de dotze anys «la fàbrica de electricidad denominada La Electro Industrial a D. José Buixó y Costa según escritura autorizada por el notario de San Felio de Codines don Joaquín Mas y Tassi en 9 de agosto de 1910».

Josep Buixó era un industrial tèxtil de Centelles que durant la dècada de 1910 distribuïa electricitat en aquell municipi. Sempre va actuar com a distribuïdor i no va ser-ne mai productor, excepte en arrendar la fàbrica moianesa. A Centelles comprava l'electricitat a la fàbrica Estabanell i Pahisa i la subministrava als seus abonats.

Buixó, amb l'experiència que tenia en el sector, aviat va intentar d'introduir millores en el servei que fins llavors oferia Roqueta, i, segurament en un intent de captar nous clients i popularitzar l'ús de l'electricitat, que en aquells moments era vist encara com una espècie d'excentricitat o una cosa curiosa i cara només a l'abast d'alguns privilegiats, va emprendre una sèrie d'accions que amb una visió actual podríem qualificar com de màrqueting. Així, el *Butlletí de la Lliga de Defensa de l'Arbre Fruiter*, en la crònica que feia de la festa major de 1910,¹⁹ deia:

Referent á la primera devem fer constar que resultá bastant animada y lluhida, havent'hi hagut envelat y dues orquestes forasteres, una de les quals tocá á la iglesia y á la professó, donant ademés abdues boniques serenates devant de Casa-la-Vila, que estava espléndidament iluminada ab bombetes elèctriques. (...) lo que contribuí molt al lluhiment de la festa fou la iluminació ecstraordinaria no sols de Casa-la-Vila, sinó de tots els carrers, ab que'ns obsequiá 'l senyor Joseph Buxó, qui s'ha encarregat del fluit elèctrich de la vila.

L'Ajuntament, en compensació, va oferir-li portar el pendó de la vila en la processó de la Festa Major.²⁰ Novament pel desembre del mateix any, amb motiu de la festa de la Puríssima, el *Butlletí* tornava a recollir que «l'efecte ensopegat y ben imponent que produhí l'altar per haverse

¹⁹ *Butlletí*, octubre 1910.

²⁰ «Dit senyor per oferta del Ajuntament dugué'l pendó en la professó, havent'lo acompanyat ab atxa en la devota cerimonia totes les societats y diferents particulars» (*Butlletí*, octubre 1910). Les il·luminacions especials amb motiu de festes es feien de forma regular, sobretot en uns moments en què l'electricitat es veia més com una curiositat que com un servei. Hem trobat els els comptes municipals de 1908 una anotació d'un pagament a Víctor Roqueta «por el alumbrado extraordinario de los días de la Fiesta Mayor por las calles y 4 lámparas de 16 bujías de la Casa Consistorial, 50 pesetas.»

La Central, en una fotografia de la dècada de 1960 (fot. J. Renom)

colocat la imatge de la Immaculada en el gran ninxo del camaril adornat profusa y artísticament ab bombetes elèctriques, igual que'l restant del altar. Tot felicitant aquí á les "Filles de Maria" per el seu zel y entussiasme y al Sr. Buxó (fill) encarregat de la part artística». La cosa devia fer el seu efecte, ja que el mateix cronista continua: «no podem menys de fer avinent á dit Sr. nostre desitx de veure prompte instalada la llum elèctrica en els salomons del creuer, els mes grans del bisbat, cosa que sens dupte contribuiria notablement á la magestat y esplendor de les solemnitats litúrgiques».²¹

El mateix any Buixó instal·là, gratuïtament, llum a l'edifici de l'Ajuntament, cosa que encara no s'havia fet en els més de tres anys en què es

disposava d'electricitat a Moia. Finalment, seguint amb el seu màrqueting, va proposar encara a principis de 1911 la instal·lació d'un cinematògraf estable, amb el nom de Cine Canigó, al local del Casino de la Lliga de Defensa de l'Arbre Fruiter.²²

Buixó va intentar introduir, en algunes ocasions sense gaire èxit, millores en la xarxa de distribució i en l'enllumenat públic. Al cap de poc d'arrendar el servei va proposar a l'Ajuntament el canvi de les bombetes de deu bugies per unes de noves de vint o vint-i-cinc que podien oferir una millor qualitat de l'enllumenat, ja que afirmava que les de deu feien una llum molt escassa. Proposava a l'Ajuntament que es fes càrrec del cost de les noves bombetes i oferia que, si no les podia pagar totes d'una vegada, els repartiria el cost al llarg de l'any a raó de 70 ptes. trimestrals.²³

21 *Butlletí*, desembre 1910.

22 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

23 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

Buixó va iniciar també el subministrament de corrent durant tot el dia, cosa que no succeïa anteriorment, quan únicament es posava en marxa la central a les nits. Donada l'escassa potència d'aquesta, demanava a l'Ajuntament poder instal·lar interruptors en diferents indrets del poble a fi de poder subministrar corrent per sectors.²⁴

Ignorem del cert per quins motius l'any següent, 1912, Buixó va renunciar a l'arrendament i apareix novament com a titular de l'empresa Francesc Roqueta i Aliguer, representat per Víctor Roqueta. Segurament el que més va influir en el desistiment de Buixó fou l'escàs creixement que experimentava el negoci, ja que fins aquell moment cap empresa tèxtil, pràcticament l'únic sector industrial present a Moià, no va fer cap intent de mecanitzar la seva producció, essent un petit sector de particulars i l'Ajuntament els únics clients. La facturació, doncs, era escassa, i els beneficis, reduïts o pràcticament nuls.

Els primers problemes

Tot i que aparentment la nova energia va ser ben rebuda pels moianesos, el «misteri» que envoltava aquells fils va portar a fer que es produïssin situacions que avui, a cent anys vista, ens poden semblar còmiques. En un primer moment, si bé segurament més d'un devia rebre alguna descàrrega per tocar el cablatge, la gent del poble no va donar cap mena d'importància a aquell munt de «filferros» que s'estenien pels carrers i, per tant, no eren conscients que si accidentalment en trencaven algun causaven no pocs maldecaps als responsables del subministrament.

Sobre aquest fet hi ha dos documents curiosos. El primer és una instància que Víctor Roqueta adreça a l'Ajuntament el primer d'agost de 1907 queixant-se que molts dies no pot donar el subministrament elèctric pel fet que troba els fils trencats la major part de les vegades a causa que la gent del poble en pujar palla a les cases els trenca i no diu res. Fa esment també que un d'aquells dies, amb motiu d'unes obres fetes per un paleta anomenat «Ramon paleta» al carrer de Sant Antoni, no va poder donar a temps el subministrament, ja que hagué de buscar l'avaria, cosa que li comportà molt temps i feina. Demanava, doncs, a l'Ajuntament que, tenint en compte el poc respecte que la gent tenia per les línies,

24 «En virtud de hallarse funcionando esta central eléctrica todo el día y a fin de poder dar facilidades y buen servicio a todas las industrias que se surten de fuerza motriz, se nos ha hecho necesario el tener de colocar dos interruptores bi-fásicos uno debajo de los dos centros de distribución existentes uno en la esquina de la iglesia parroquial y otro en la fachada de la casa nº 5 de la Plaza de San Sebastián. Esta instalación consiste solamente en poner un interruptor dentro de una cajita de madera de un grueso de 20 x 30 centímetros y de una salida de la pared de 20 centímetros a una altura de tierra de 3 metros y con sus correspondientes bajadas de hilos colocados de tal suerte que sea imposible tocar nada por mano ajena» (AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público», Instància de 8 de juliol de 1911).

potser seria necessari imposar algun tipus de sanció a qui trenqués els cables i no ho posés en coneixement dels responsables del servei.²⁵

Aquests fets varen portar l'Ajuntament a publicar el bàndol que a continuació reproduïm:²⁶

Don Sebastián Oller y Roca, Alcalde accidental de la Ilustre y Real Villa de Moyá.

Hago saber: que a fin de evitar posibles desgracias e inminentes incendios, queda terminantemente prohibido subir paja ni otros objetos en los pisos altos de las casas por donde pasen las lineas de conducción de la energía eléctrica para el alumbrado durante las horas en que esté encendida la electricidad, o sea desde las seis de la tarde hasta el amanecer bajo la responsabilidad de los contraventores, que será exigida rigurosamente con arreglo a la ley, sin perjuicio de someter las causas á la acción de la justicia por las faltas que se cometan contra el servicio público.

Los vecinos que entren paja antes de la hora señalada y puedan ocasionar algun desperfecto a la linea de conducción de energía eléctrica, avisarán oportunamente a la Central sita en la calle de San José, a fin de evitar las responsabilidades que contraerían, caso de ocasionar algún desperfecto y á las que quedan luego conminados.

Moyá 30 de agosto de 1907.

El alcalde Acdal.

Sebastián Oller.

No tot eren anècdotes. Al cap de poc de posar-se en funcionament, Roqueta tingué un enfrontament amb un dels seus veïns, Josep Coma i Passarell, propietari de Cal Cristo, davant per davant de la Central. Aquest, el 15 de juliol de 1907, s'adreçava a l'Ajuntament demanant si s'havien concedit les autoritzacions en la deguda forma a Roqueta per a establir la central elèctrica en el lloc on estava ubicada i, en tal cas, que se li lliurés una certificació sobre aquest extrem. El motiu de la seva queixa era «que me hallo sumamente molestado y perjudicado por el ruido y trepidación que aquella produce durante todas las noches de un extremo a otro de dicha casa, hasta el punto de hacerse imposible conciliar el sueño en nada menos que en 4 de mis 5 habitaciones o dormitorios. Puede pues muy bien decirse que con la referida fábrica ha quedado completamente inhabitable e inutilizada toda mi finca cuyo valor es ya conocido por todos los que la han visitado...». Afegia també que no entenia com s'havia concedit permís per a instal·lar la fàbrica en un carrer «que solo mide 4 m 40 o sea 221/2 palmos de anchura frente por frente a la casa nº 22 de mi propiedad ... siendo así que existian y existen aun inmensos terrenos cultivables alrededor de esta villa que bien podían haberse comprado y destinado a la misma industria construyendo el correspondiente edificio cuyo desagradable ruido no

25 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

26 AHM, Fons Municipal, Pregones, Edictos de 1907.

había de molestar entonces lo que viene ahora molestando a los vecinos de Moyá como es público y notorio».²⁷

L'Ajuntament, en males relacions amb Coma per la qüestió de l'aigua, no va donar-li cap mena de resposta i pel novembre del mateix any aquest tornava a la càrrega, aquesta vegada en forma de requeriment notarial exigint el lliurament de la certificació esmentada. Com que novament no va rebre cap resposta, va presentar una queixa al Govern Civil, que en data 24 de maig de 1909 –gairebé dos anys després– es dirigia a l'Ajuntament de Moià demanant que es lliurés a Coma la certificació que demanava, però també feia avinent que, segons les informacions facilitades pel mateix Ajuntament, el Sr. Coma no va presentar cap al·legació en el moment en què es va fer pública la sol·licitud de Víctor Roqueta per a posar una central a Moià, sense especificar-ne el lloc, ni va presentar cap queixa sobre la xarxa local ni la línia que havia d'abastir Castellterçol. Per tant, vist això, el Govern Civil demanava que es lliurés la certificació, però desestimava qualsevol acció en base a aquella instància.

Coma no va donar-se per vençut i, si bé residia a Moià només de forma esporàdica, a finals de 1912, quan Josep Buixó va abandonar l'arrendament de la Central, va intentar que l'amo del Masot comprés o arrendés la fàbrica del carrer de Sant Josep. Això almenys és el que es desprèn d'un esborrany de document²⁸ signat per Coma en què ofereix 500 pessetes a Roqueta si ven o lloga l'edifici i desmunta la fàbrica i, a més, diu que oferirà 125 ptes. trimestrals durant cinc anys per «la Corporación o sociedad moral presidida por el Sr. Vilarrubia»²⁹ que ocupés la casa.

Un problema afegit va sorgir l'any 1909 quan Roqueta comunica a l'Ajuntament que ha rebut una inspecció d'Hisenda perquè l'Ajuntament no ha fet efectiu el pagament de l'impost del 10% sobre l'electricitat pel consum de l'enllumenat públic. Comunica que li han imposat una multa de 100 ptes. per no haver denunciat l'Ajuntament per l'impagament, ja que aquesta era la seva obligació. Diu que ell es farà càrrec de l'import de la multa, però demana a l'Ajuntament que pagui urgentment el deute, ja que si no ho fa se li imposarà una multa –a l'Ajuntament– pel valor de la totalitat del deute. Segons la factura que el mateix Roqueta adjunta a la comunicació, el total acumulat per impostos no ingressats pujava a 450 ptes.³⁰

27 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

28 AHM, Fons Josep Coma i Passarell, caixa 1.

29 En aquells moments Francesc Vilarrubia era el president del Sindicat Agrícola i de la Caixa Rural i d'Estalvis de Moià. Probablement, Coma es refereix a aquesta entitat.

30 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público», instància del 18 de juliol de 1909. Per a la factura, AHM, Fons Municipal, Oficis de entrada, 1909.

La lenta expansió de l'electricitat

La utilització de l'electricitat a Moià va créixer d'una forma molt lenta. La capacitat de producció de La Electro-Industrial era escassa, però la demanda també. L'any 1913, gairebé set anys després de la implantació de l'electricitat, aquesta havia experimentat un creixement minso. El millor client continuava essent l'Ajuntament, que mantenia el mateix contracte que l'any 1907. La xarxa d'enllumenat pràcticament no havia crescut i el preu del contracte continuava essent el mateix: 2.000 ptes. No tenim dades sobre el nombre d'abonats domèstics, però tot fa pensar que eren pocs i que, pel seu preu, la utilització de llum elèctrica quedava fora de les possibilitats de la majoria de les llars moianeses.

Pel que fa al consum industrial, per força havia de ser molt reduït. En aquests set anys cap de les empreses tèxtils de Moià no va fer cap intent per mecanitzar la producció. Això podia ser degut a múltiples factors, però un dels principals era sens dubte la falta d'un empresariat local que pogués escometre aquesta modernització. Durant molts anys de la segona meitat del segle XIX la indústria tèxtil moianesa va ser pràcticament monopolitzada per Josep Coma i Passarell, que en alguns moments va controlar, directament o indirectament, el 90% dels telers en funcionament. Coma, a més de les fàbriques moianeses, en tenia a Barcelona. Allà va anar modernitzant-les, adquirint maquinària i utilitzant màquines de vapor per a accionar-la. No va ser el cas de Moià: mai no va fer cap esforç per modernitzar ni maquinària ni processos. Fa la sensació que Moià era utilitzat simplement per als moments en què les altres fàbriques no podien absorbir la feina i que, per tant, teixir a mà i amb sous baixos era rendible. El fet es va agreujar quan Coma deixà d'explotar les fàbriques directament i es limitava a anar llogant les quadres i la maquinària a altres industrials. Aquest fet va produir una elevada mobilitat d'aquestes empreses, que, com es pot apreciar en les matrícules industrials, canviaven constantment de titularitat. Aquest fet provocava sens dubte una inestabilitat en els llocs de treball, uns sous baixos motivats per aquesta inestabilitat i una manca d'interès en la modernització de la maquinària, ja que aquestes fàbriques eren senzillament un complement puntual de les empreses matriu.

En aquells moments era una creença generalitzada que el progrés econòmic de Moià podia venir únicament del desenvolupament de l'agricultura. Aquest sentiment l'havia anat creant l'activitat de la Lliga de Defensa de l'Arbre Fruiter i del Sindicat Agrícola, dominat pels grans i mitjans propietaris rurals, poc interessats, per diferents motius, per la industrialització, en la qual probablement veien amenaçat el seu estatus de domini, a mig camí entre el caciquisme i el paternalisme, sobre la societat moianesa. Per altra banda, alguns, pocs, defensaven que calia atraure industrials i inversors que fossin capaços, en absència d'un empresariat local, de modernitzar i mecanitzar la indústria tèxtil utilitzant

l'electricitat com a font d'energia. El seu màxim exponent era Tomàs Vidal i Bres, propietari de la botiga popularment coneguda per «Cal Senyor Magí», que en 1913 va intentar formar una associació que, amb el nom de El Foment de la Vila, havia de promoure aquesta causa.

En un article del mateix Vidal i Bres publicat en el *Butlletí* amb el títol «Crida general a la Vila», aquest demanava als vilatans que fessin un esforç perquè «la Vila de Moyá no quedi ressegada i fora del concert dels pobles treballadors, per a no quedar solament amb aquest "llumet elèctric" que téticament fa llum per a les necessitats presents de la vila; es necessari además l'establiment de indústries que necessitin força, com telers mecànics, torneries i altres indústries annexes, i además les indústries agrícoles com molins fariners, elevacions d'aigua subterranea, etc.». Al mateix temps encoratjava «D. Víctor Roqueta, actual concessionari del alumbrat públic i particular, vista la proxima data de la terminació del seu compromís ha de ser el primer interessat en que aixó sia, posant indústries que puguen, a benefici d'ell contentar a la vila de la necessitat que té de elles, i si no pot éll, que busqui alguna persona de confiança que ho fassa, facilitant-l'hi tots els medis».³¹

En un nou article defensava que no era tal la dificultat per a bastir noves indústries, ni en l'aspecte de construir físicament la fàbrica ni en el subministrament energètic, que si no podia ser cobert per l'empresa local ho podia ser per qualsevol altra de les grans subministradores que hi havia al país.³² En el mateix article acusava un sector de moianesos que no volien saber res del progrés que ell preconitzava: «Caràcters mesquins i apocats, desviats del sentit comú e interessats, amb calculada intenció manifesten que la vila de Moyá no li falta treball, que no hi ha problema econòmic a resoldrer, que si algu no treballa es perque no vol; a n'aquets que aixis parlen se'ls pot objectar i contradir.»

En el mateix article hi ha un petit paràgraf que esmenta un fet que no he pogut documentar enlloc més: Vidal i Bres parla d'una «tanca de caixes dels abonats a la Central Eléctrica» demanant una equiparació del preu de l'electricitat similar a Manresa o Vic.³³

31 *Butlletí*, abril 1913.

32 «Avui se va a una radical transformació, la força hidraulica transformada per la electricitat en qualsevol poble per distanciat, ses indústries les mou la força eléctrica, i aixis tenim que la nostra vila ¿podia pensar-hi ja mai que la potentia societat "la Canadiense" desde la part alta de la provincia de Lleida ens portés llum i força a tant llarga distància? Ja mai, i es una realitat ben certa; avans podia ser un problema de dificil e impossible solució per a la Vila de Moyá l'establiment de una industria mecànica, ara no hi es; cal bastir quatre parets mes o menos resistents amb grans finestrals i de planta baixa, i ja's té el vapor, la fàbrica; Moyá te bones condicions, les té i bones ...» (*Butlletí*, juny 1913).

33 «... ¿i la tanca de caixes dels abonats a la Central Eléctrica, no ha sigut un espurneig

Un any després, en 1914, en el moment en què la Electro-Industrial deixava de produir electricitat, a Moià es posava en marxa la primera indústria tèxtil amb telers mecànics moguts per electricitat: la societat Vilà i Manén instal·lava quinze telers mecànics al mateix edifici de la central elèctrica al carrer de Sant Josep. Tres anys després, en 1917, la raó social Rovira i Soler iniciava la construcció d'una fàbrica de nova planta a la carretera de Barcelona (popularment coneguda com «el Vapor»), que, segons la matrícula industrial de 1919, funcionava amb dinou telers mecànics.

Malgrat tot, l'any 1916 encara hi havia qui des de les planes del *Butlletí* defensava de forma molt radical que l'agricultura era l'única font possible de progrés per a Moià. L'escolapi Joan Esqueu escrivia coses com aquestes:

*L'agricultura va avençant en gran manera i confio que dintre de poc suplirà, si no del tot, en part, la falta de nostres fabriques, les que no detesto, però si que veuria amb goig inexplicable que la dona principalment ne pogués prescindir d'aquest treball i allavors podria aquesta complir amb el fi a que Deu l'ha destinada, així es: a ser una bona mestressa, fiel esposa i digna mare.*³⁴

*No es, doncs l'industria (que no sigui agricola) segons el meu modo de veure les coses, la que ha de salvar als moyanesos; no son les fàbriques les que al mateix temps que donguin grans fumereles a l'aire, donguin medis fàcils de subsistencia als pobres y ventatjosos recursos per a doblar el capital als rics; no son finalment les arts fabrils les que han de acreditar i donar nom a nostra Vila, sino altres productes sortits quasi directament de la terra (i transformats per les industries agrícoles).*³⁵

L'associació amb Hipòlit Roger

L'11 de gener de 1913, Víctor Roqueta, actuant com a apoderat de Francesc Roqueta, comunicava a l'Ajuntament que aquest havia traspassat tots els seus drets sobre l'empresa a Víctor Roqueta i a Hipòlit Roger. Anuncia també que la nova societat portaria per nom La Electro-Industrial de Roqueta y Roger i mantindria els contractes de l'enllumenat públic amb les mateixes condicions existents.

La producció elèctrica va continuar a la fàbrica del carrer de Sant Josep amb els mateixos problemes que en anys anteriors. Un dels assumptes recurrents i ja plantejats des de feia anys era el canvi de les velles bombetes de deu bugies amb filament de carbó per altres de filament

exteriorisant-se amb ses demandes –VOLEM PREUS IGUALS A VICH, IGUALS A MANRESA– ¿no es una demanda radical que demostra les ganes de més vida, el desig de més treball, d'augment d'industries que'ns posin no aparellats sinó apropats pel camí d'aquests centres industrials?» (*Butlletí*, juny 1913).

34 Joan ESQUEU, «Moyá y el Sindicat», *Butlletí*, abril 1916, pp. 1-2.

35 Joan ESQUEU, «Moyá y sa comarca», *Butlletí*, juliol 1916, pp. 2-4.

Aïlladors probablement anteriors a 1920, existents actualment en façanes moianeses
(fot. R. Tarter)

metàl·lic de major potència. El mateix Roqueta i també Buixó havien proposat el canvi en diverses ocasions sense èxit. Pel setembre de 1912 proposaven a l'Ajuntament augmentar en vuit els fanals existents i la substitució de bombetes i pel novembre ho tornaven a proposar, aquesta vegada oferint un 50% de descompte en el preu del material, novament sense èxit. Les noves bombetes, encara que cares, eren molt més resistents i duradores i això repercutia en el fet que no s'havien de substituir tan sovint. La nova empresa va tornar a insistir en el canvi i hom va nomenar una comissió per a la millora de l'enllumenat, comissió que, pel que es dedueix d'un escrit presentat pels contractistes el 27 de maig de 1913, no va tenir gaire èxit en la seves gestions. Així Roqueta i Roger, deien «que visto que el público de esta villa no ha sabido apreciar las valiosas gestiones llevadas a cabo por la digna comisión nombrada para recabar mejoras en el alumbrado eléctrico y considerando que aquella se ha hecho acreedora de mayor consideración que la que el público le ha dispensado, por nuestra parte decíamos demostrarle nuestro agradecimiento» oferint canviar, a partir del 13 d'agost, en vigílies de la festa major, les bombetes de filament de carbó per les de filament metàl·lic. En els carrers considerats com a cèntrics s'hi posarien làmpades de vint-i-cinc bugies, i en els altres, de setze, tot sense cap cost per a l'Ajuntament.³⁶

36 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

Durant l'any 1914 se succeeixen les queixes pel deficient funcionament del servei: el 25 de maig, en una instància a l'Ajuntament, un grup de veïns de Moià, hem de suposar que tots usuaris de l'electricitat, es queixen pel mal funcionament del servei i demanen que no es renovi el contracte amb la Electro-Industrial.³⁷ Dos mesos després, donat que el servei continuava funcionant de manera deficient, l'Ajuntament, com a mesura de pressió, anuncia que el 31 de desembre de 1916, data de finalització del contracte, no el renovarà.

La situació va continuar igual i novament l'octubre l'Ajuntament es queixava del mal funcionament del servei, «puesto que desde muchos meses á esta parte ha dejado varias veces a oscuras a la población ... teniendo constantemente una u otra lámpara apagada en las calles en el tiempo que deberían estar encendidas y finalmente por la constante inseguridad y continuas oscilaciones en las horas de más transito por las vías públicas».³⁸

Finalment, el 30 de novembre de 1914, Víctor Roqueta comunicava el cessament de l'activitat a Moià, pel que feia a la producció d'electricitat, de la fàbrica del carrer de Sant Josep.³⁹ A partir d'aquest moment la producció elèctrica es faria des de la fàbrica Roger de Castellterçol, de la petita central hidroelèctrica de Sant Miquel del Fai i alhora es negociava un contracte de subministrament amb Energía Eléctrica de Cataluña. Pocs mesos després del tancament de la central elèctrica s'establia en el mateix edifici la fàbrica tèxtil de Vilà i Manén, que, amb quinze telers mecànics moguts per electricitat, iniciava la mecanització d'aquest sector a Moià.

Els dos anys següents, amb el suport econòmic de Roger, La Electro-Industrial experimenta un cert creixement. Al subministrament de Moià i Castellterçol s'hi afegixen Sant Llorenç Savall, Mura i Castellar del Vallès, on l'electricitat es produïa amb un motor de vapor. Pel juny de 1916, Víctor Roqueta comunicava a l'Ajuntament de Moià que havia deixat de ser soci de La Electro-Industrial i que havia traspassat tots els seus drets a Hipòlit Roger. El nom de la nova empresa passava a ser La Electro-Industrial de Hipólito Roger.⁴⁰ El motiu principal segurament va ser que per aquelles dates Roqueta havia obert a Barcelona un negoci de subministrament de motors, maquinària i material elèctric.

37 Signen l'escrit Francesc Fàbregas, Joan Sagalés, Joan Pomier, Agustí Riera, Llogari Antúnez, Tomàs Vidal i Bres, Jaume Comerma, Evarist Morató i Quirze Codina (AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público»).

38 AHM, Fons Municipal, Lligall «Alumbrado público».

39 AHM, Fons Municipal, Oficis de entrada, 1914.

40 AHM, Fons municipal, Lligall «Alumbrado público».

Per l'agost de 1917 s'instal·len diferents línies noves a Moia.⁴¹ Es porta corrent fins al Masot i al Molí d'en Pujol, on ja des de l'any 1910

41 «Se anuncia al público que D. Hipólito Roger Salavert, ha solicitado del Sr. Gobernador la concesión para instalar en términos municipales de Castelltersol y Moyá, varias líneas aéreas de transporte de energía eléctrica a alta tensión para suministro de la misma a varias fábricas e industrias, derivando aquellas de la que tiene en explotación de Moyá a Castelltersol.

Las líneas que se tratan de instalar son:

1ª una desde el poste nº 10 de esta última al Masot, con un ramal de derivación a la era de trillar de D. José Arnaus y otra para un molino harinero de Dª Avelina Gibert;

2ª otra línea que se derivará de la mencionada de Moyá a Castelltersol frente a la fábrica de los Sres. Rovira y Soler y terminará en ésta;

3ª otra que partiendo de la misma línea de D. Juan Pomier terminará en el mas Comas.

El trazado de la primera línea estará formado por dos únicas alineaciones rectas cuyo vértice quedará frente al molino harinero ya mencionado a una distancia del mismo de unos 7 metros. Esta línea partirá como se ha dicho del poste nº 10 de la de Moyá a Castelltersol y terminará en el Masot, cruzará la carretera de Mollet a Moyá en su km. 38 y la de Manresa a Gerona en el km. 30 y las rieras del Jo, Passarell y Las Graus.

El ramal para la trilla de D. José Arnaus partirá a una distancia de 65 metros del origen de la línea que se acaba de describir y constará de una sola alineación recta de 55 metros de longitud. El correspondiente al molino harinero de la Sra. Gibert, lo hará 802 metros de aquel origen y tendrá una sola alineación recta de 10 mts. de longitud.

La derivación para la fábrica de los Sres. Rovira y Soler se establecerá a una distancia de 35 metros, en dirección a Castelltersol, del poste 10 de la línea de Moyá a Castelltersol y constará asimismo de una sola alineación recta de 20 mts de longitud.

Por último la línea del mas Comas se derivará de la principal y citada en terrenos de D. Juan Pomier y tendrá una sola alineación recta de 400 mts de longitud.

La corriente de todas esta líneas será trifásica y su tensión de 6000 voltios compuestos; su instalación se efectuará sobre postes de madera excepto en los cruces con carreteras que serán metálicos.

Para la construcción de la misma solicita el peticionario la imposición de servidumbre forzosa de paso de corriente sobre los predios de propiedad particular que han de cruzar, cuyos propietarios son los que se expresan en la siguiente relación nominal y correlativa de los mismos.

Línea de Moyá a Masot: D. Juan Soler – carretera de Mollet a Moyá – Mercedes Comas – Sra. Vda. de Magín Vilardell – camino – N. Casanovas – Mercedes Comas – camino – Francisco Viñas – Juan Clusellas – torrente Jo – José Mª Antúnez – Esteban Deordal – Avelina Gibert – Juan Solé Vilarasau – riera Passarell – Sebastián Daví – riera Las Graus – María Vilarrubia – Loreto Vilarrubia – Carretera Manresa a Gerona – Dª Loreto Vilarrubia.

Ramal para la trilla de D. José Arnaus: D. Francisco Viñas – José Crusellas – Francisco Viñas – José Crusellas – José Arnaus – Carretera Manresa a Gerona – José Arnaus.

Línea para la fábrica de los Sres. Rovira y Soler: Sres. Rovira y Soler – Carretera de Mollet a Moyá y Sres. Rovira y Soler.

Línea de mas Comas: no se solicita la imposición de servidumbre para su instalación» (AHM, Fons Municipal, Oficis entrada, 1917).

funcionava un motor de gas pobre per a alimentar la maquinària de la farinera.⁴² Aquest motor fou venut en 1920, per mitjà de Roqueta, a l'empresa Electra Popular Centellense, que el va instal·lar en una caseta prop de la Font de la Cira d'aquella població i es va utilitzar durant un curt període per a reforçar la producció d'aquell poble; aquell motor era conegut popularment a Centelles com «el burro de la Cira». Va quedar definitivament abandonat en produir-se un accident que va causar la mort d'un treballador.⁴³ Es porta també corrent al mas de la Coma de Sant Jaume i es dóna subministrament a la fàbrica Rovira i Soler (el Vapor), que en aquells moments s'estava acabant de construir.

El final

L'any 1918 el marge de benefici de La Electro-Industrial era molt reduït, per culpa especialment de l'agressiva política de preus de les grans companyies que progressivament anaven absorbint les petites empreses locals. La majoria havien deixat de produir electricitat per mitjans propis i en aquests moments ja actuaven únicament com a revenedors. Una altra de les fórmules utilitzades per les grans subministradores era limitar dràsticament la potència que subministraven a aquests revenedors, fet que els impedia de créixer i que, ni que fos a mitjà termini, els condemnava a la desaparició.

Segons Joan Carles Alayo,⁴⁴ Hipòlit Roger va vendre l'empresa a Energía Eléctrica de Catalunya el desembre de 1917, però molt probablement cal endarrerir aquesta data fins a l'any 1918, ja que en els pagaments de l'Ajuntament de Moià encara hi figuren les liquidacions trimestrals per l'enllumenat públic a nom de Roger.⁴⁵ El primer trimestre de 1919 els pagaments figuren ja liquidats a la delegació de Sabadell de Energía Eléctrica de Cataluña.⁴⁶

L'aventura de La Electro-Industrial quedava així tancada.

42 «Una mellora ben remarcable per nostra vila y comarca es la farinera montada recentment en l'antich Molí d'en Pujol, ab edifici nou de planta y motor de gas construït en els tallers de "la Maquinista Terrestre y Marítima" de la Capital. Està ja desde alguns dies oberta al servey del públich podent competir en gust y economía ab les mes adelantades» (*Butlletí*, gener 1911).

43 Antoni PLADEVALL, *Centelles, aproximació a la seva història*. Centelles: Ajuntament de Centelles, 1987. p. 290.

44 Joan Carles ALAYO I MANUBENS, *L'electricitat a Catalunya de 1875 a 1935*. Lleida: Pagès, 2007, p. 626.

45 AHM, Fons Municipal, Comptes municipals, 1918.

46 AHM, Fons Municipal, Comptes municipals, 1919.

Els protagonistes***Víctor Roqueta i Vilarassau***

Víctor Roqueta i Vilarassau va néixer en 1874 a Avinyó. Segons escriu Joan Estevanell, era enginyer industrial i s'havia format als tallers de La Maquinista Terrestre y Marítima de Barcelona, dades que no podem confirmar i que presenten molts dubtes. En cap document on cita la seva professió no esmenta el fet de ser enginyer, ja que ell mateix sempre s'esmenta com a «mecánico».

En arribar a Moià en 1906, procedia de Barcelona; però, un any abans, la seva cèdula personal ens permet de situar-lo a Linares, a la província de Jaén, on probablement havia treballat en alguna de les empreses elèctriques de la zona o en alguna explotació minera. El fet que la seva dona fos natural d'Alzira (València) podria indicar que també va treballar en aquella zona. En arribar a Moià tenia dos fills, Lluís i Miquel, de dotze i cinc anys respectivament, nascuts, segons el padró d'habitants de 1910, a Barcelona. En els anys d'estada a Moià tingué dos fills més: Francesc i Josep.

Tenim constància que en el moment de deixar el negoci de La Electro-Industrial a Hipòlit Salavert va establir-se a Barcelona, on tenia un negoci de subministrament de motors, maquinària i material elèctric (Víctor Roqueta SA), que segurament ja havia obert un quant temps abans.

Sabem que abans de 1922 havia subministrat maquinària a la Electra Popular Centellense (empresa subministradora de Centelles) i que per aquests anys, a causa de la precària situació econòmica d'aquesta societat, n'era el màxim creditor. En renegociar el deute i per evitar-ne la fallida li varen oferir la presidència del consell d'administració, càrrec del qual va ser cessat el 26 de desembre de 1922, acusat pels accionistes d'actuar sempre de forma unilateral i contrària als altres membres del consell.

Francesc Roqueta i Aliguer

Només sabem d'ell que era veí d'Artés i molt probablement familiar de Víctor Roqueta. Titular de La Electro-Industrial des de 1908 fins a 1913. Suposem que únicament va actuar finançant Roqueta en el negoci de l'electricitat, ja que de tota la documentació es dedueix que hi era completament aliè. Víctor Roqueta va actuar sempre com a apoderat seu, tant negociant l'arrendament a Josep Buixó com la posterior associació amb Hipòlit Roger.

Josep Buixó i Costa

Industrial tèxtil de Centelles. Quan l'any 1909 l'Ajuntament de Centelles va treure a subhasta el servei elèctric, se li va adjudicar per deu anys. Buixó no va ser mai productor d'electricitat; actuava només com a revenedor del corrent que li subministrava la fàbrica tèxtil Estabanell i Pahissa. El servei sempre va ser font de problemes, ja que Estabanell es negava sistemàticament a subministrar corrent a qualsevol altra fàbrica tèxtil que li pogués fer la competència, essent això motiu constant de queixes. Va arrendar el servei de Moià en 1910 per un termini de dotze anys, però en va complir encara no dos. Va morir sobtadament en 1920 i la seva vídua i un dels seus fills van continuar el negoci de distribució elèctrica a través de l'empresa Primitiva Electra Centellense, fins a la municipalització del servei elèctric de Centelles l'any 1926.

Hipòlit Roger i Salavert

Hipòlit Roger i Salavert havia nascut l'any 1866 a Castellterçol, on el seu pare, Joaquim Roger, tenia una fàbrica tèxtil al carrer de França. En 1894 edificaren una fàbrica de nova planta, coneguda popularment com «el Vapor». En la dècada de 1920, Hipòlit Roger, associat amb els seus germans, assoliren un important creixement convertint-se en la indústria més important de Castellterçol i controlant també la fàbrica del Marcet (en terme de Granera) i edificant-ne una de nova a Santa Maria d'Oló.

Des del moment en què s'associà amb Roqueta per a l'explotació del negoci elèctric, aquest experimentà un considerable creixement, que es veié frustrat per les pressions de les grans distribuïdores, especialment la EEC, que amb la seva política de preus i de restricció del subministrament anaren eliminant les petites empreses locals.

Roger també va ser un dels primers promotors de la modernització del transport públic. En 1913 inicià, conjuntament amb Cebrià Calvet, conegut per «Canuto», el transport de viatgers a Barcelona mitjançant dos automòbils, associant-se posteriorment amb els Sagalés de Caldes, que ja prestaven el servei amb diligències.

Hipòlit Roger va ser assassinat els primers dies de la guerra civil a la carretera de Granollers a la Garriga.